

دانشگاه علامه طباطبایی

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق بین الملل

موضوع

تعهد دولت های هسته ای به انتقال فناوری هسته ای به کشورهای

در حال توسعه از منظر حقوق بین الملل

استاد راهنما

جناب آقای دکتر سید باقر میرعباسی

استاد مشاور

جناب آقای دکتر سید قاسم زمانی

پژوهشگر

سید محمد هادی ساداتی

تابستان ۱۳۹۱

تقدیم به:

شهدای عرصه هسته ای به ویژه شهید مصطفی احمدی روشن و آنانی که برای دفاع از حق مظلومان،

دست از تلاش برنداشتند،

پدر و مادر عزیزم

و همسر مهربانم.

سپاس

از استاد گرانقدر دکتر سید باقر میرعباسی، استادی که نزدیک به ۳۰ سال از عمر گرانقدر خود را صرف تربیت شاگردان خود نموده و با تشکر از استاد معزز دکتر سید قاسم زمانی، استادی که در عین بی ادعایی، سرشار از علم پرمایه برای دانشجویان این مرز و بوم می باشد.

چکیده:

حقوق مجموعه موازین و قواعد حاکم بر نظم دادن روابط جمعی است و حقوق بین الملل، روابط تابعان که یک روابط جمعی است را نظم می بخشد. ظهور پدیده های جدید که در نتیجه تسریع در ابداعات بشری در قرن بیستم رخ داد، سامان دادن به این نوآوری ها، قاعده مند کردن به کارگیری آن ها و ایجاد رویه هایی برای بهره برداری بهینه از آنها را ضروری ساخته است. در این راستا، انرژی هسته ای از زمان کشف تاکنون همواره از دو جهت کاربرد نظامی و استفاده صلح آمیز مورد توجه حقوقدانان و سیاستمداران بوده است. هرچند کاربردهای نظامی از پدیده هسته ای مورد تقبیح جامعه بین المللی است و جهان حاضر به پذیرش تکرار حادثه تلخ هیروشیما و ناکازاکی نیست، اما پنج کشور هسته ای با بی میلی نسبت به خلع سلاح هسته ای و حفظ این سلاح ها درصددند با هنجارسازی حقوقی، استفاده نظامی از این سلاح را در شرایط حاد دفاع مشروع برای خود مشروعیت حقوقی ببخشند. اما علی رغم وجود منابع غیرقابل انکار حقوقی در زمینه استفاده صلح آمیز از انرژی هسته ای در چارچوب انتقال این فناوری، به عنوان حق لاینفک همه کشورها، دولت های هسته ای تلاش کرده اند که در هنجارسازی حقوقی خود بین انتقال فناوری هسته ای و عدم اشاعه سلاح های هسته ای ارتباط نزدیکی برقرار نموده و به بهانه عدم اشاعه، محدودیت های غیرقانونی در زمینه گسترش انتقال فناوری صلح آمیز هسته ای ایجاد نمایند. این پژوهش درصدد است با بررسی اسناد و منابع حقوقی، وضعیت هنجارهای حقوق بین الملل در زمینه انتقال فناوری هسته ای را بررسی کرده و به تبیین لزوم تلاش جهت تفکیک میان عدم اشاعه سلاح هسته ای و انتقال فناوری صلح آمیز انرژی هسته ای به کشورهای در حال توسعه و ضمانت اجرای آن و ضرورت رفع محدودیت ها در زمینه گسترش استفاده های صلح آمیز از انرژی هسته ای بپردازد.

کلید واژه ها: انتقال فناوری هسته ای، کشورهای در حال توسعه، معاهده منع گسترش سلاح های هسته ای، دولت های هسته ای، حق توسعه، حق بر توسعه.

فهرست مطالب

۱.....	مقدمه.....
۴.....	تبیین مساله.....
۵.....	سوال تحقیق.....
۶.....	پیشینه تحقیق.....
۷.....	اهداف تحقیق.....
۷.....	فرضیه تحقیق.....
۷.....	نقطه تمرکز تحقیق.....
۸.....	سازماندهی تحقیق.....

بخش اول: فناوری هسته ای و حقوق هسته ای

فصل اول: فناوری

۱۰.....	گفتار اول: مفهوم فناوری.....
۱۰.....	گفتار دوم: اجزا فناوری.....
۱۱.....	گفتار سوم: مفهوم انتقال فناوری.....
۱۲.....	گفتار چهارم: روش های انتقال فناوری.....
۱۳.....	گفتار پنجم: فرآیند انتقال فناوری.....
۱۳.....	گفتار ششم: اهمیت انتقال فناوری.....

فصل دوم: فناوری هسته ای

۱۶.....	گفتار اول: تعریف فناوری هسته ای.....
۱۷.....	بند اول: فناوری صلح آمیز هسته ای و فواید استفاده از آن.....
۱۹.....	بند دوم: فناوری نظامی هسته ای.....
۲۰.....	گفتار دوم: مفهوم دولت های هسته ای.....

- بنداول.دولت های دارای سلاح هسته ای.....۲۰
- الف.دولت های دارای سلاح هسته ای رسمی.....۲۱
- ب.دولت های دارای سلاح هسته ای غیررسمی.....۲۱
- ج.دولت های دارای وضعیت ابهام هسته ای.....۲۲
- بنددوم:دولت های فاقدسلاح هسته ای.....۲۲
- الف.دولت های درآستانه هسته ای.....۲۲
- ب.دولت های دارای توانمندی هسته ای.....۲۳
- ج.دولت های غیرهسته ای.....۲۳
- گفتار سوم:اصول کلی حقوق هسته ای.....۲۳
- بنداول.اصل ایمنی.....۲۵
- الف.اصل پیشگیری.....۲۵
- ب.اصل حفاظت.....۲۵
- ج.اصل احتیاط.....۲۶
- بنددوم.اصل امنیت.....۲۶
- بندسوم.اصل مسؤولیت.....۲۶
- بندچهارم.اصل مجوز.....۲۷
- بندپنجم.اصل نظارت مداوم.....۲۷
- بندششم.اصل توسعه پایدار.....۲۷
- بندهفتم:اصل تبعیت.....۲۸
- بندهشتم:اصل شفافیت.....۲۸
- بندنهم:اصل همکاری بین المللی.....۲۸
- فصل سوم:تاریخچه و تحولات حقوق هسته ای.....۲۹**
- گفتاراول. تاریخچه حقوق هسته ای.....۲۹

- گفتار دوم. انتقال فناوری و مقررات نظام عدم گسترش..... ۳۱
- بند اول. خصوصیات نظام عدم گسترش..... ۳۴
- الف. ایجاد دو گروه دولت در مسایل هسته ای..... ۳۴
- ب. ظهور کشورهای در آستانه هسته ای شدن:..... ۳۴
- ج. عدم تعادل در تعهدات و حقوق نظام عدم گسترش..... ۳۴
- بند دوم. اهداف نظام عدم گسترش..... ۳۵
- الف. خلع سلاح هسته ای..... ۳۶
- ب. تعهدات بین المللی به انتقال فناوری..... ۳۶
- بند سوم. ماده ۴ معاهده عدم گسترش..... ۳۸
- الف. حق ذاتی تمام کشورها..... ۳۸
- ب. تعهد به تسهیل و مشارکت در تبادل..... ۳۹
۱. تبادل تجهیزات و مواد..... ۴۰
۲. تبادل اطلاعات علمی و فنی..... ۴۰
۳. همکاری در مشارکت..... ۴۱
- ج. تفاسیر متفاوت از ماده ۴..... ۴۳
- د. عبارت مطابق با مواد ۱ و ۲..... ۴۴
- ه. پیش نویس معاهده عدم گسترش در مورد حق مسلم..... ۴۴
- و. پیش نویس نهایی ماده ۴..... ۴۵

بخش دوم. تعهد به انتقال فناوری هسته ای در حقوق بین الملل

- فصل اول. حق توسعه و حق بر توسعه..... ۴۸
- گفتار اول. حق توسعه صلح آمیز هسته ای..... ۴۹
- بند اول. تعهدات ناشی از توسعه صلح آمیز هسته ای..... ۵۰
- الف. تعهدات سلبی..... ۵۱

۱. منع از انجام اقدامات داخلی مغایر با ماده ۴..... ۵۱
۲. منع از انجام اقدامات بین المللی مغایر با ماده ۴..... ۵۲
- ب. تعهدات ایجابی..... ۵۴
- بند دوم. دیدگاه متفاوت در مورد حق توسعه و مشارکت مذکور ماده ۴..... ۵۴
- الف. اصالت یا فرعیت حق توسعه..... ۵۹
- ب. حق غنی سازی اورانیوم..... ۶۰
- ج. تفاوت حقوق آژانس بین المللی انرژی اتمی و نظام عدم گسترش..... ۶۰
- د. برتری مقررات و حقوق آژانس بین المللی انرژی اتمی..... ۶۱
- ه. نظام حقوق هسته ای مبتنی بر مقررات آژانس..... ۶۳
- ز. تفسیر سلبی حق غنی سازی..... ۶۷
- ۱- مطلق نبودن حق توسعه هسته ای..... ۶۷
- ۲- منجز نبودن حق توسعه هسته ای..... ۶۸
- بند سوم. رفع ابهام از طریق تفسیر طبق عهدنامه حقوق معاهدات..... ۷۰
- بند چهارم. حق توسعه و اسناد بین المللی..... ۷۲
- الف. حق توسعه و منشور سازمان ملل متحد..... ۷۲
- ب. حق توسعه و منشور حقوق و تکالیف اقتصادی دولت ها..... ۷۵
- ج. حق توسعه و معاهده عدم گسترش سلاح های هسته ای..... ۷۶
- گفتار دوم. انتقال فناوری و حق بر توسعه هسته ای..... ۷۹
- بند اول. ماهیت حق بر توسعه..... ۸۱
- بند دوم. حق بر توسعه و اسناد بین المللی..... ۸۲
- الف. حق بر توسعه و میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی..... ۸۲
- ب. حق بر توسعه و اعلامیه حق بر توسعه..... ۸۳
- فصل دوم. دولت های هسته ای و تعهد به انتقال فناوری هسته ای..... ۸۷**

۸۸.....	گفتار اول. وضعیت کنونی نظام عدم گسترش و اصل عدم تبعیض.....
۸۹.....	بند اول. ظهور کشورهای در حال توسعه دارای فناوری هسته ای.....
۹۱.....	بند دوم. صادرات فناوری راکتورهای هسته ای.....
۹۲.....	بند سوم. انتقال فناوری و دولت های هسته ای غیر عضو در معاهده عدم گسترش.....
۹۳.....	بند چهارم. محدودیت های غیرقانونی بر انتقال فناوری هسته ای.....
۹۵.....	بند پنجم. اثرگذاری خله سلاح بر انتقال فناوری هسته ای.....
۹۷.....	گفتار دوم: نقش دولت های هسته ای در چارچوب سازمان های بین المللی.....
۹۸.....	بند اول. کمیته زانگر.....
۱۰۰.....	بند دوم. گروه تامین کنندگان هسته ای.....
۱۰۱.....	بند چهارم. آژانس بین المللی انرژی اتمی.....
۱۰۲.....	الف. ارزیابی پیشنهاد بانک سوخت هسته ای.....
۱۰۳.....	ب. بانک جهانی سوخت و تحدید ماده ۴.....
۱۰۷.....	ج. حقوق بین الملل نرم و قطعنامه های آژانس.....
۱۰۸.....	د. نقش موافقتنامه های بین المللی در انتقال فناوری.....
۱۰۸.....	فصل سوم. ارزیابی نظام پادمان هسته ای.....
۱۰۹.....	گفتار اول. ضمانت اجرای تعهدات کشورهای غیرهسته ای.....
۱۱۰.....	بند اول. قراردادهای بازرسی.....
۱۱۰.....	الف. قرارداد بازرسی ۶۶.....
۱۱۰.....	ب. قرارداد بازرسی ۱۵۳.....
۱۱۱.....	بند دوم. روش های گوناگون بازرسی.....
۱۱۱.....	الف. بازرسی عادی.....
۱۱۲.....	ب. بازرسی ویژه.....
۱۱۲.....	ج. بازرسی داوطلبانه.....
۱۱۳.....	گفتار دوم. ضمانت اجرای تعهدات دولت های هسته ای.....
۱۱۳.....	بند اول. ماده ۲ اساسنامه آژانس.....
۱۱۴.....	بند دوم. ماده ۳ اساسنامه.....

۱۱۴.....	بند سوم. شورای حکام آژانس.....
۱۱۵.....	بند چهارم. ماده ۱۷ اساسنامه.....
۱۱۵.....	بند پنجم. تعلیق امتیازات.....
۱۱۶.....	بند ششم. بند ۳ ماده ۳ معاهده عدم گسترش.....
۱۱۶.....	بند هفتم. ماده ۴ معاهده عدم گسترش.....
۱۱۶.....	بند هشتم. رعایت اصل عدم تبعیض.....
۱۱۷.....	بند نهم. بازنگری در نحوه اجرا.....
۱۱۸.....	نتیجه گیری .....
۱۲۴.....	منابع .....

مقدمه:

امروزه تاثیر فناوری هسته ای بر افزایش دانش بشری، طبیعت حاکم و ارائه رفاه و خوشبختی به زندگی بشری غیرقابل تردید است و می تواند به عنوان یک عنصر اساسی و مبنای ضروری برای توسعه پایدار به شمار آید. در طول نیم قرن گذشته در پرتو تلاش های دانشمندان در سراسر جهان این فناوری نقش مهمی را در توسعه صنعت، کشاورزی و پزشکی ایفا کرده است. استفاده رادیو ایزوتوپ ها در شناسایی و درمان بیمار ها، کاربرد فناوری هسته ای در تولید برق و تولید مواد با کیفیت و مقاومت ویژه و همچنین تولید محصولات کشاورزی مقاوم در برابر خشکسالی و آفات فقط برخی از کاربردهای این علم می باشد. فناوری هسته ای علاوه بر تامین انرژی پاک کمک می کند تا تشخیص پزشکی بهبود یابد، بیماری های بشری درمان شود، تغذیه بشر افزایش یابد، از سلامت حیوانات اهلی مراقبت شود، منابع آبی توسعه یابند، حیوانات خطرناک نابود شوند، بهره وری کشاورزی بهبود یابد و مواد غذایی تامین شود.

در حوزه هسته ای مجموعه ای از اسناد و مقررات بین المللی وجود دارد. اساس شکل گیری و ایجاد این اسناد جلوگیری از گسترش فناوری هسته ای برای اهداف نظامی و غیرصلح جویانه بود اما با گذر زمان و پی بردن به فواید حاصله از فناوری هسته ای، جنبه صلح آمیز این فناوری پرنگ تر شد. آنچه در این میان می توانست نحوه استفاده از این فناوری را تنظیم کند و بین استفاده نظامی و صلح جویانه تفکیک دقیقی ایجاد کند، توسل به حقوق بین الملل به عنوان تنظیم کننده روابط حقوقی دولت ها در عرصه بین المللی بود. بنابراین تمایل جامعه بین المللی به ایجاد هنجارها و قواعد حقوقی در جهت بکارگیری این فناوری در راستای صلح و امنیت بین المللی که زمینه ساز رفاه و آسایش بشری است، بیش از پیش افزایش پیدا کرد. پیرو این اهداف آژانس بین المللی انرژی اتمی در سال ۱۹۵۷ و معاهده عدم گسترش سلاح های هسته ای در سال ۱۹۶۸ پا به عرصه بین المللی گذاشتند. این دو مقوله از این جهت حائز اهمیت هستند که برای بررسی حقوق انتقال فناوری هسته ای باید به اصول، قواعد و مقررات مندرج در آنها توجه ویژه داشت و تا آنجا که بتوان به این اسناد(اساسنامه آژانس

ومعاهده عدم گسترش) استناد کرد، نباید در مرحله اول به حقوق عرفی یا اصول کلی حقوق بین الملل استناد نمود. زیرا طبق قواعد کلی با وجود نص قانونی خاص در موضوع مشخص نمی توان به قواعد کلی و عام استناد کرد. بنابراین اگر چه عنوان پژوهش، بررسی این تعهد از منظر حقوق بین الملل است اما نباید موجب این انحراف ذهنی شود که چرا محور اصلی پژوهش حول مقررات معاهده ای است. اما این بدان معنا نیست که هیچ گونه توجهی به سایر منابع غیرمعاهده ای حقوق بین الملل نشده بلکه در موارد فقدان قواعد معاهده ای از سایر منابع حقوق بین الملل استفاده شده است.

همان گونه که ذکر شد در حال حاضر در جهان تقاضا برای انرژی هسته‌ای به خاطر افزایش جهانی مصرف انرژی در حال افزایش است^۱ و از طرف دیگر گسترش تأسیسات هسته‌ای در سراسر جهان احتمال خطرگسترش سلاح های هسته‌ای را افزایش می‌دهد. این مساله موجب نوعی تناقض در زمینه انتقال فناوری هسته ای به کشورهای در حال توسعه شده است و همین اختلاف موجب طرح این مساله برای تحقیق و پژوهش از جنبه حقوقی شده است. همچنین درخواست مجامع جهانی برای پادمان های هسته‌ای محکم تر و ممانعت از گسترش بیشتر سلاح های هسته ای مطرح شده است. در حقیقت احتمال بروز این مشکل وجود دارد که در صورت عدم توجه به حقوق کشورهای فاقد سلاح های هسته ای از جمله عدم انتقال فناوری هسته ای به کشورهای در حال توسعه، اعتبار کنونی معاهده منع گسترش هسته ای بیش از پیش تضعیف شود. بنابراین مساله ای که مطرح می باشد این است که چگونه می توان میان این دو روند یعنی انتقال فناوری هسته ای به دلیل افزایش تقاضا برای انرژی هسته ای و وضع قواعدی برای منع گسترش در ارتباط با خلع سلاح هسته ای نوعی تعامل ایجاد کرد و ضمانت اجرای تعهدات مذکور چیست. در این خصوص بررسی روش هایی که بتواند استفاده از انرژی هسته ای صلح آمیز را تسهیل کند و درعین حال مانع گسترش سلاح های هسته ای شود اهمیت دارد که خارج از موضوع این تحقیق است و در تحقیق حاضر صرفا به بررسی و یافتن راه حل حقوقی دو روند مذکور پرداخته می شود. در

1-Behram Kursunoglu and Stephan L.Mintz, *The Challenges of Nuclear Power in the Twenty-First Century*, Kluwer Academic Publisher, 2000,p.124.

این تحقیق ضمن تشریح تعهدات بین المللی هریک از دولت های هسته ای و کشورهای درحال توسعه، به این موضوع پرداخته خواهد شد که آیا در این رابطه تعهد دولت های هسته ای به انتقال فناوری هسته ای از منظر حقوق بین الملل دارای ضمانت اجرا می باشد یا خیر و اینکه آیا تفسیر این دست از کشورها در راستای عدم انتقال فناوری هسته ای به کشورهای درحال توسعه طبق حقوق بین الملل صحیح می باشد یا خیر. کارکرد معاهده منع گسترش و تطبیق آن با محیط جدید بین المللی موضوعی با اهمیت تلقی می شود به عبارت دیگر، تمرکز این تحقیق بر معاهده عدم گسترش می باشد^۲ که پاسخ این مساله را روشن نماید که چگونه می توان با انتقال فناوری هسته ای به دلیل تقاضای رو به افزایش برای انرژی هسته ای برخورد کرد و همزمان از خطر گسترش سلاح های هسته ای اجتناب نمود. زیرا دولت های هسته ای بر این امر تاکید دارند که به دلیل وجود این مساله هیچ ضمانتی برای ایفای این تعهد وجود ندارد. دراین تحقیق آنچه باید مورد کنکاش قرار گیرد دلایل حقوقی کشورهای در حال توسعه و همچنین دلایل حقوقی دولت های هسته ای است. در توضیح باید گفت که از جنبه های مرتبط با انتقال فناوری هسته ای که کشورهای در حال توسعه به آن استناد می نمایند، استناد به حق توسعه که موضوع آن دولت ها در حق بر توسعه که موضوع آن افرادند^۳ و به عنوان یکی از حقوق بشری شناخته می شود، می باشد. در حقوق بین الملل بشرنسل های متفاوت حقوق بشر بیان شده است. یکی از این حقوق، حق بر توسعه می باشد که جز نسل سوم حقوق بشر محسوب می شود. در این تحقیق قصد نگارنده این است که معاهدات مربوط به حق توسعه و حق بر توسعه که با پژوهش حاضر ارتباط دارند به تفکیک مورد بررسی قرار گیرند.

۲- منظور ماده ۴ معاهده عدم گسترش است که ریشه اختلافات ناشی از تفاوت تفسیر کشورها از این ماده است.
۳- به عبارت دیگر بیان استدلالات حقوقی مرتبط با تحقیق در حوزه حقوق بین الملل اقتصادی و حقوق بین الملل بشر است.

تبیین مساله:

ظهور پدیده های نوین در قرن بیستم و پیشرفت های علمی بشر باعث شد که اقدامات بین المللی جهت هنجارسازی و قاعده مند کردن این پیشرفت ها در قالب تلاش های حقوقی بین المللی نیز صورت پذیرد. البته این قاعده سازی حقوقی نتیجه ارتباط کشورهای مختلف در عرصه بین المللی است که در آن هریک از کشورها با توجه به جایگاه بین المللی خود، بهره مندی یا عدم بهره مندی از آن پدیده نوین، نظرات و مواضع متفاوتی را نسبت به روند حقوقی اتخاذ می کنند. بر همین اساس پیشرفت دانش بشری در زمینه شکاف هسته اتم و بهره برداری از انرژی هنگفت موجود در آن، مسایل جدیدی در ارتباط با مسائل نظامی و غیرنظامی ایجاد کرده است. با توجه به اینکه معمولا دولت ها هزینه های تحقیقاتی خود را بیشتر مصروف بخش های نظامی می کنند، بعد نظامی دستیابی به انرژی هسته ای توجهات بیشتری را به خود مصروف داشت و رقابت زیادی بین قدرت های بزرگ بر سر دستیابی به سلاح هسته ای بوجود آمد به نحوی که پروژه های مخفی از سوی کشور های درگیر در جنگ جهانی دوم شکل گرفت و نهایتا منجر به دستیابی به سلاح هسته ای گردید. اما این پدیده بعد مهم دیگری هم داشت و آن استفاده صلح آمیز از انرژی هسته ای بود،⁴ به نحوی که علوم و فناوری هسته ای در حال حاضر به عنوان فناوری برتر محسوب می شود و بحث و بررسی در مورد جنبه های مختلف آن از جمله انتقال این نوع فناوری از بعد حقوقی به کشورهای فاقد این فناوری حائز اهمیت محسوب می شود. بعضی از تعهدات دولت های هسته ای در هیچ مقطعی مورد بررسی حقوقی قرار نگرفته است ولی در جهت عدم تحقق حقوق کشورهای غیرهسته ای در دستیابی به انرژی صلح آمیزهسته ای حداکثر فشار و محدودیت حقوقی اعمال شده است. در حقوق بین الملل عام برای نمونه در معاهده عدم گسترش سلاح های هسته ای، دولت های هسته ای متعهد شده اند که منافع بالقوه حاصله از استفاده صلح جویانه از انرژی هسته ای را در اختیار کشورهای فاقد سلاح هسته ای قرار دهند. علی رغم وجود این تعهد، ضمانت اجرای مناسبی برای آن در نظر گرفته نشده است.

4-Jita,Mishra,The NPT and the Developing Countries, Concept Publishing Company,First Published,2008, p.91.

علاوه بر اینکه طبق ماده ۴ دولت های هسته ای متعهد شده اند تا تبادل تجهیزات و اطلاعات علمی و تکنولوژیک را برای مصارف صلح جویانه از انرژی هسته ای را به نحو ممکن تسهیل نمایند و به اتفاق سایر کشورها و سازمان های بین المللی در توسعه بیشتر استفاده صلح آمیز با توجه به نیاز مناطق در حال رشد جهان تشریک مساعی نمایند و این ماده تنها مقرر شده است که به طور صریح به این مطلب اشاره نموده است اما تفاسیر متفاوتی از سوی کشورها در رابطه با این تعهد و ضمانت اجرای آن صورت گرفته است مبنی بر اینکه ایفای این تعهد دارای شرایطی است و حتی در صورت جمع آن شرایط هیچ ضمانتی برای ایفای این تعهد در حقوق بین الملل وجود ندارد. بنابراین هدف اصلی این تحقیق آن است که اولاً مشخص کند آیا چنین تعهدی برای دولت های هسته ای وجود دارد یا خیر و اگر چنین تعهدی وجود دارد آیا دارای ضمانت اجرا می باشد یا خیر. به عبارت دیگر آیا کشورهای در حال توسعه می توانند برای الزام دولت های هسته ای به ماده ۴ معاهده عدم گسترش استناد نمایند یا خیر. ذکر این نکته ضروری است که تحقیقات صورت گرفته بیشتر در زمینه استفاده صلح آمیز از انرژی هسته ای است اما در رابطه با انتقال آن از کشورهای هسته ای به کشورهای در حال توسعه پژوهش جامعی صورت نگرفته است. این پژوهش درصدد است با بررسی اسناد و منابع حقوقی وضعیت هنجارهای حقوق بین الملل در زمینه انتقال فناوری هسته ای را بررسی کرده و به تبیین لزوم تلاش جهت تفکیک میان منع گسترش سلاح هسته ای و انتقال فناوری صلح آمیز هسته ای به کشورهای در حال توسعه و ضرورت رفع محدودیت ها در زمینه گسترش استفاده های صلح آمیز از انرژی هسته ای بپردازد.

سوال اصلی تحقیق:

- شرایط ایفای تعهد دولت های هسته ای چیست و چه ضمانت اجرایی دارد؟

سوالات فرعی تحقیق:

- ریشه اختلافات دولت های هسته ای و کشورهای در حال توسعه در انتقال فناوری هسته ای از نظر حقوقی چیست؟

- آیا این تعهد، تعهد به وسیله است یا تعهد به نتیجه؟

- آیا انتقال فناوری هسته ای مشمول حق توسعه و حق بر توسعه قرار می گیرد؟

- آیا ضمانت اجرای تعهدات دولت های هسته ای و غیر هسته ای یکسان است؟

پیشینه تحقیق:

در این زمینه مقالاتی از جمله مقاله تحلیل حقوقی پیمان عدم گسترش سلاح های هسته ای با تاکید بر ماده ۴ پیمان نوشته دکتر یوسف مولایی و مقاله بررسی استفاده صلح آمیز از انرژی هسته ای در پرتو حقوق بین الملل نوشته دکتر سید فضل ا... موسوی و مهدی حاتمی صریحا به این موضوع اشاره نموده اند. در میان مقالات انگلیسی می توان به مقاله ((Nuclear Technology Rights and Wrongs: The NPT, Article IV)) و مقاله ((The Nuclear Non-Proliferation Treaty Obligation to Transfer Peaceful Technology)) نوشته ست گرا اشاره کرد. در میان کتب چه فارسی و چه انگلیسی تنها کتابی که وجود دارد، کتاب ترجمه شده انتقال فناوری هسته ای تحت حقوق بین الملل نوشته پروفسر نمیرا نگم به زبان انگلیسی است که بوسیله نشر شهردانش جدیدا به فارسی ترجمه شده است. در میان پایان نامه ها، پایان نامه ای در زمینه تعهد حقوقی به انتقال فناوری هسته ای از منظر حقوق بین الملل تاکنون به نگارش درنیامده است و تازگی تحقیق حاضر به این دلیل است که تاکنون هیچ گونه پژوهش جامعی در رابطه با این موضوع صورت نگرفته است.

اهداف:

هدف از این پژوهش بیان استدلال های حقوقی کشورهای در حال توسعه و دولت های هسته ای در ارتباط با تعهد دولت های هسته ای به انتقال فناوری به کشورهای در حال توسعه و اینکه در نهایت با ارزیابی تمام این دلایل از منظر حقوق بین الملل، مشخص گردد که آیا تعهد دولت های هسته ای دارای ضمانت اجرای حقوقی است یا خیر و تعهد آنها، تعهد به وسیله می باشد یا تعهد به نتیجه.

فرضیه:

علی رغم تاکید بر تعهد دولت های هسته ای به انتقال منافع صلح آمیز هسته ای به کشورهای در حال توسعه در حقوق بین الملل عام اما ضمانت اجرای موثری برای این تعهد در نظر گرفته نشده است و حتی اختلافاتی بین این کشورها در زمینه تفسیر مواد معاهدات هسته ای وجود دارد. در این زمینه خصوصا اصل عدم تبعیض در رابطه با حقوق کشورهای در حال توسعه در مقایسه با حقوق کشورهای هسته ای رعایت نشده است و تعهدات مزبور قوام نیافته می باشد و به نوعی می توان معتقد به این بود که تعهدات مزبور تنها تعهد به وسیله می باشد نه تعهد به نتیجه.

نقطه تمرکز تحقیق:

نقطه تمرکز این تحقیق بر تعهدات معاهده ای دولت های هسته ای در رابطه با انتقال فناوری هسته ای است. چرا که با وجود مقررات خاص در این زمینه نمی توان به قواعد عرفی یا اصول کلی حقوقی استناد نمود. منظور از مقررات معاهده ای، اساسنامه آژانس بین المللی انرژی اتمی و معاهده عدم گسترش و به طور خاص ماده ۴ معاهده مزبور می باشد.

سازماندهی تحقیق:

این پایان نامه در دو بخش تنظیم گردیده است. بخش اول تحت عنوان فناوری هسته ای و حقوق هسته ای دارای سه فصل است. فصل اول در مورد مفاهیم فناوری در شش گفتار به مفاهیم و تعاریف کلی می پردازد و فصل دوم تحت عنوان فناوری هسته ای دارای سه گفتار می باشد. گفتار اول به بررسی مفهوم فناوری هسته ای، گفتار دوم در مورد مفهوم دولت های هسته ای و گفتار سوم در مورد اصول کلی حقوقی حاکم بر انتقال فناوری هسته ای می پردازد که واجد نظام متفاوتی از اصول انتقال فناوری در چارچوب مالکیت فکری است. فصل سوم تحت عنوان تاریخچه حقوق هسته ای به فرآیند شکل گیری این حق و زمینه بروز اختلاف حقوقی در رابطه با انتقال فناوری هسته ای می پردازد. این فصل دارای دو گفتار است. گفتار اول تحت عنوان نحوه شکل گیری حقوق هسته ای و گفتار دوم تحت عنوان انتقال فناوری و مقررات نظام عدم گسترش به ریشه بروز اختلاف حقوقی این مساله می پردازد.

بخش دوم تحت عنوان تعهد به انتقال فناوری هسته ای در حقوق بین الملل دارای سه فصل می باشد. فصل اول با عنوان حق توسعه و حق بر توسعه دارای دو گفتار می باشد. در فصل بعد تحت عنوان دولت های هسته ای و تعهد به انتقال فناوری هسته ای در دو گفتار به بررسی وضعیت فعلی تعهد این دولت ها و در گفتار دوم به نقش دولت های مذکور در چارچوب سازمان های بین المللی می پردازد. در فصل سوم هم به بررسی جداگانه ضمانت اجرای تعهد دولت های هسته ای پرداختیم و در آخر نتیجه تحقیق را بیان نمودیم.

بخش اول: فناوری هسته ای و حقوق هسته ای